

**TOPLUMSAL BİRLİĞİN SAĞLANMASINDA ZİYARET YERLERİNİN İŞLEVLERİ
(ERZİNCAN ÖRNEĞİ)***

Yusuf Kenan BEZGİN**

ÖZET

Coğrafi konumu göz önüne alındığında Cumhuriyet tarihinin en acı doğal afetlerinden birine tanıklık eden Erzincan ili, kültürel ve doğa zenginlikleri ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihi süreç içerisinde kaynak kişi olarak nitelendirilen insanlar tarafından aktarılan, kültürün sözel mirası birtakım değişim ve dönüşümlere maruz kalarak günümüze kadar yaşatılmış ve yaşatılmaya da devam etmektedir.

Kültürün sözel mirasına yönelik hazırlanan bu çalışmadaki amaç, Erzincan insanının gönlünde yer edinmiş bazı önemli ziyaret yerlerini tanıtmak, bu ziyaret yerleri etrafında görülen uygulama ve pratiklere yer vermek ve halk arasında toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında ziyaret yerlerinin işlevine değinmektir. Söz konusu ziyaret yerlerinin bazıları halkın Horasan Erenleri olarak adlandırdığı kişiler olurken bazıları da tasavvuf ehli kişilerdir.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Ziyaret, Uygulama ve pratik, Toplumsal birlik.

**FUNCTIONS OF VISITING PLACES IN ENSURING SOCIAL UNION(ERZİNCAN
EXAMPLE)
ABSTRACT**

With its geographical location, Erzincan has witnessed one of the most bitter natural disasters in the history of the Republic, and has hosted many civilizations and cultures with its cultural and natural riches. The verbal heritage of culture, which has been conveyed by the people who have been described as the source person in the historical process, has been exposed to some changes and transformations.

The aim of this study is to introduce some important places in the heart of Erzincan people, to give place to practices and practices around these places, and to mention the function of visiting places in the provision of social unity and togetherness among the people. Some of these visits are people who people call Khorasan people, while others are people of Sufism.

Key Words: Erzincan, Visit, Application and Praticce, Social Unity

Geliş Tarihi: 12.04.2019

Kabul Tarihi: 24.04.2019

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Öğrencisi, yusufkenanbezgin@gmail.com

** Bu makale yazar tarafından hazırlanmak olan “*Erzincan ve Çevresinde Bulunan Ziyaret Yerleri ve Bu Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan Halk İnanmaları*” adlı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

1.GİRİŞ

İnsanoğlu yaratılışı itibariyle bir Őeylere inanma isteği duyar. Etrafında Őekillenen veya anlam veremediği olaylar karşısında kendisini inanmış olduğu değere y6neltir. Bu y6neliş, beraberinde birtakım inanış ve uygulamaları getirir. Geçmişten g6n6m6ze kadar gelen s6reç içerisinde tanık olduğumuz birçok din ve beraberindeki uygulamalar, inanma isteğinin somut 6rnekleridir. Toplum içerisinde kendini g6steren dini kurallar ile halk tarafından bağlı olduğu din ile birleştirilmiş, halk inanmaları adı verilen olgunun, kaynakları ve nedenleri araştırılmaksızın geleneksel olarak k6lt6r6n s6zel taşıyıcıları olarak bilinen kaynak kişilerce, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Hayatın hemen hemen her alanında karşımıza çıkan, k6lt haline d6n6řm6ř inanış ve uygulamalar bahse konu olan toplumun kendini ifade etmesinde, toplumsal birliğin, b6t6nl6đ6n sağlamasında oldukça 6nemli etkisi vardır. Bu nedendir ki, bir toplumu anlamak için o toplumun sosyo-k6lt6rel hayatını, ibadetlerini, dini rit6ellerini incelemek gerekir.

Anadolu coğrafyası içerisinde yer alan ve birçok kavim ve medeniyetin izlerini taşıyan Erzincan ilinin b6nyesinde çeşitli k6lt6rel zenginlikler bulunmaktadır. Bu zenginliği oluşturan unsurlardan biri de ziyaret yerleri ve buralarda g6r6len uygulama ve pratiklerdir.

Çalışmada, Erzincan il merkezi ve ilçelerine bağlı belde ve k6ylerde bulunan 6nemli ziyaret yerlerinin, halk arasında, toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasındaki yerlerini ve işlevlerini, ziyaret yerlerinde g6r6len inanç ve uygulamaları açıklamayı d6ř6n6yoruz. Ancak konunun daha iyi anlaşılması adına ilin, tarihi gelişimi ve coğrafi yapısı hakkında kısa bir bilgi vermek uygun olacaktır.

2. ERZİNCAN İLİNİN TARİHİ GELİŐİMİ VE COĞRAFİ YAPISI

Her t6rl6 meyvenin yetiştiği, tarih boyunca birçok b6y6k savaşların yapıldığı ve son bin senede on bir¹ defa haritadan silinen Erzincan ilinin, “etrafi dağlık ortası bağlık”tır(Albayrak, 1983: 9). İl, Doğuda Erzurum, g6neyde Tunceli, g6neydoğuda Bing6l, g6neybatıda Elazığ-Malatya, batıda Sivas, kuzeybatıda Giresun, kuzeyde G6m6şhane ve Bayburt illeri ile çevrilidir.

¹İlde meydana gelen son deprem 13 Mart 1992 yılında gerçekleşmiştir. Bug6n bu tektonik huzursuzluk, hala b6lge insanı arasında devam etmektedir.

Erzincan ilinin ne zaman kurulduğu ve tarih öncesi dönemleri hakkında kayıtlı bir bilgi bulunmamaktadır ancak bölgede yapılan inceleme ve kazı çalışmalarından², bölgedeki ilk yerleşimin milattan önce üç binyıla kadar indiği tahmin edilebilir(Miroğlu, 1995: 318).Bölgede ilk hüküm süren Hitit'lerdir ve bunu sırasıyla Urartu, Med, Pers, Helen ve Roma-Bizans Krallıkları takip etmiştir(Albayrak, 1983: 7).

Yunan kaynaklarında Aziris, Ermeni kaynaklarında Erez, Erzng, Bizans kaynaklarında Aringami, Arsingan, Erzingan, Arap kaynaklarında da Erzencan şeklinde kaydedilen şehir, Türk fethinden sonra Erzingan ve Ezirgan olarak anılmış, daha sonra da Erzincan adı yaygın olarak kullanılmıştır(İnbaşı, 2009: 189).

Şehir, Osmanlı yönetimine ilk olarak Fatih Sultan Mehmed'in, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı Otlukbeli Savaşı'nda yenmesi ile girer(Kemali, 2013: 98-100). Osmanlı hâkimiyetine girdiği ilk yıllarda Erzincan, Bayburt ile birlikte 23 Ekim 1514'te Bıyıklı Mehmed Bey'e beylerbeyi olarak verilmişti. Kanuni Sultan Süleyman dönemi başlarında bu Beylerbeyilik kaldırılmış ve Erzincan Kemah sancağı içerisinde olmak üzere yeni kurulan Rüm-ı Hadis Beylerbeyliğine dâhil edilmiştir. Bu düzenleme sırasında Erzincan, Kuzey Erzincan ve Güney Erzincan şeklinde iki nahiyeye ayrılmıştır. Kemah sancağı içinde bir kaza durumundaki Erzincan, 1534 İrakeyn Seferi sırasında Erzurum Beylerbeyiliğinin kurulması üzerine Kemah ile birlikte buraya bağlanmış, 1566'da Kemah'tan ayrılarak müstakil kaza olmuştur. Uzun süre Erzurum'a bağlı bir kaza olarak kalan Erzincan, 1923 yılında bütün sancaklara il statüsü verilince il olmuştur(Miroğlu, 1995:321).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin iklimi karasal bir iklim olma özelliği taşıdığından dolayı Erzincan ve çevresi de bu iklim sahası içerisinde kalmaktadır. Erzincan İl iklim unsurları değerleri üzerinde yapılan çalışmalardan çıkarılan sonuç, bize Erzincan' ın Doğu Anadolu'daki Elazığ ve Malatya hariç diğer tüm illerden daha ılıman bir iklime sahip olduğunu göstermektedir(Erzincan İl Yıllığı, 1990: 8).

---

²1959 yılında Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından kazılara başlanmıştır. 1967 yılına kadar sürdürülen kazılarda Urartu dönemine ait önemli mimari kalıntılar ve küçük eserler ortaya çıkarılmıştır. Detaylı bilgi için bkz (Özgüç, 1966)

3. TOPLUMSAL BİRLİĞİ SAĞLAMADA ZİYARET YERLERİNİN İŞLEVİ VE ZİYARET YERLERİ ETRAFINDA GÖRÜLEN UYGULAMA VE PRATİKLER

On iki ve on üçüncü yüzyıllar Anadolu’da Türkleşme ve İslamlaşmanın gerçekleştiği dönemlerdir. Anadolu’nun Türk-İslam yurdu haline dönüşmesinde pek çok etken vardır. Bu etkenlerden biri de tasavvuf ve tasavvufi zümrelerdir. AhmedYesevî, Mevlana, Hacı Bektâş-ı Veli ve Yunus Emre gibi sufiler Anadolu insanının hâmisî hâline gelmişlerdir. Yeseviyye, Mevleviyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Halidiyye ve Rufâiyye gibi tarikatlar ise zaviyeleri ile Anadolu’nun imar edilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Anadolu Müslümanları genelde tasavvufa eğilimli kişilerdir. Zaviyeler, Anadolu insanının sıkıntılı anlarında sığındığı liman hâline gelmiştir. Toprağın işlenmesinde, sanat dallarının gelişmesinde, sosyal barışın sağlanmasında, dinî eğitimin verilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir(Özköse, 2003: 249).

Bu zümreler, gelmiş oldukları coğrafyaya veya izledikleri güzergâha oranla halk arasında, “Horasan Erenleri” olarak adlandırılmaktadır. Evliya menakıpnamelerinde de, Anadolu’ya göç ettiğinden söz edilen dervişler, hangi tarikata mensup olursa olsun, mutlaka Horasan’dan göçme, yani Horasan Erenlerinden sayılmaktadır(Kozan, 2012: 313).

3.1. Terzibaba Hazretleri Türbesi

Elli dokuz yaşında öldüğü rivayetine göre 1789’da doğmuş olan Terzibaba’nın asıl adı Muhammed Vehbi’dir. Mesleği terzilik olduğundan Terzi Ağa, Terzibaba veya Hayyât Vehbi; boyunun uzunluğu nedeniyle de, Uzun Terzi, Uzun Terzi Ağa diye anılmıştır. MahmudSadreddin’inŞevkistan adlı eserinde aslen Erzincanlı olduğunu, evinin Câmî-i Kebîr ile Kurşunlu Cami arasında bulunduğu belirtilmektedir(Albayrak, 2011: 521).

Bazı kaynaklarda Erzurumlu diye kaydedilmesi, terzilikte çırağı olan Erzurumlu başka bir Terzi Baba ile karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Aşçı İbrâhim Dede ikinci Terzi Baba ile tanıştığını, Kadiriyye dergâhına intisap eden bu kişinin Erzurum’da terzilik yaptığını söyler(Aşçı Dede’nin Hatıraları, I, 456).

Rivayete göre Abdullah Mekkî’- nin Erzincan’a geldiğini haber alan Terzi Baba, Kurşunlu Cami Medresesi’nde onu ziyarete gider, birkaç gün sonra Abdullah Mekkî, Terzi Baba’yı davet ederek Hâlid el-Bağdâdî’nin verdiği emanet için uygun birini bulmak için yola

çıkıldığını, kendisini bu emanete lâayık gördüğünü söylemiş ve Terzi Baba'yı Nakşibendî-Hâlidî³ halifesi tayin etmiştir. Bu olaydan sonra Terzi Baba'nın ünü Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt ve Sivas illerine kadar yayılmış, menkıbeleri günümüze kadar gelmiştir. 1848 yılında Erzincan'da kolera salgınında vefat eden Terzi Baba, Erzincan Defterdarı olan Mecid Efendi ve halifelerinden Fehmi Efendi tarafından yaptırılan ahşap türbeye defnedilmiştir. Meydana gelen bir yangında, harap olan türbenin yerine Erzincan Belediyesi 1980'li yıllarda kesme taştan yeni bir türbe yaptırmıştır. Erzincan şehir mezarlığına da Terzi Baba adı verilmiştir(Albayrak, 2011: 521).

Terzibaba Hazretleri Erzincan ilinin manevi mimarlarından birisidir. Erzincan halkı bu mana insanına gönülden muhabbet besler. Erzincan şehir merkez mezarlığında bulunan türbesine, özellikle Cuma günleri, Kurban ve Ramazan Bayramı arifelerinde muazzam kitleler halinde ziyaretler yapılır. Erzincan insanı bu mana insanına beslemiş olduğu muhabbet o kadar derindir ki, ziyaretler yapılırken önce Terzibaba Hazretleri, daha sonra aile mezarlıkları ziyaret edilir.

Bu mübarek günlerde, türbesine yapılan ziyaretler dikkate alındığında göze ilk çarpan ziyaret yerinde kurulan muhabbettir. Keza bu günlerde Erzincan halkının neredeyse tamamı türbeye gelmektedir. Bu da bize Terzibaba'nın Erzincan halkı arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasındaki önemini göstermektedir. Bu duruma bir örnekte şehir merkezinde ismini verilen Terzibaba Camii'dir. Kapasitesi on bin olan bu camiye yöre halkı mübarek günlerde akın etmektedir.

Erzincan insanı ile bütünleşmiş olan Terzibaba Hazretlerinin türbesine yapılan ziyaretlerin içeriğine bakıldığında, uygulama ve pratikten daha çok saygı ve dua amaçlı ziyaretlerin gerçekleştirildiği görülür. Yaşanan her önemli gelişmede yöre halkı Terzibaba Hazretlerine gitmektedir. Örneğin, "yeni evli çiftler, evliliklerinin uzun ve muhabbetli olması

---

³Nakşibendiyye tarikatının Hâlid el-Bağdâdî'ye (ö. 1242/1827) nisbet edilen koludur. Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinin en çok faaliyet gösterdikleri ve etkili oldukları bölgelerin başında Anadolu, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Balkanlar gelir. Hâlidîyye, Anadolu ve Balkanlar'da Hâlid el-Bağdâdî'nin silsileleri Ahmed el-Ervâdî, SeyyidTâhâHakkârî, Abdullah Mekki (Erzincânî), Ali es-Sebtî ve Muhammed Kudsi gibi halifelerine ulaşan şeyhler vasıtasıyla etkili olmuştur Bkz (Uludağ, 1997: 296-299).

için, çocuğu sünnet olan aileler çocuklarının bahtlarının açık olması ümidiyle ziyaretlerini gerçekleştirirler”(K.K 1).

Araştırmalarımız esnasında gözlemediğimiz kadarıyla ziyaret yerinde görülen uygulama ve pratikler bu yöndedir. Ancak yapılan derleme sırasında birtakım uygulama ve pratiklerin yapıldığına tanık olduk. Kaynak kişiden almış olduğumuz bu bilgiyi olduğu aşığıya alıyoruz.

- Tarlada işçi olarak çalışan bir adam, aniden bayılır ve ağızından köpükler gelir. Etrafta çalışan işçiler adamı alıp evine götürerek yatırır. Köyün ihtiyar hatunlarından bir kadına hastanın durumunu anlatılır. Kadın kırk tane iğneye ayrı ayrı renklerde iplik bağlar ve su dolu bir kabın içerisine koyar. Sabah olunca iğnelerden biri paslanır ve yaşlı kadın “Terzibaba’nın iğnesi paslandı” diyerek, hastayı Terzibaba türbesine götürerek, orada uyutmamalarını söyler ve sıkıca tembihler. Şunu da ekler, eğer yorgunluğa yenik düşüp uyursa rüyasında da adamın eline yiyecek verilirse sakın yemesin yoksa iyileşemez der. Bu olaydan sonra hasta, türbeye götürülür ve iki gün uyumasına izin verilmez. Bir müddet geçtikten sonra hastanın gözü dalar ve rüyasında eline yaprak dolması verilir. Hastanın elinde yaprak dolmasını gören yakınları, dolmayı bir beze sarıp muska gibi hastanın boynuna asarlar. Bu olaydan sonra hasta birkaç gün içerisinde eski sağlığına tekrar kavuşur(K.K.2).

3.2. Pir-i Sâmi Hazretleri Türbesi

Pir-i Sâmi Hazretleri⁴ Erzincan’ın Kırtıloğlu sülalesine mensuptur. Kırtıloğlu Mustafa Efendi’ye Osmanlı Devleti tarafından Sipahilik tımarı verilmiştir. Sülalenin Kırtıloğlu diye anılmasının sebebi Erzincan’ın batısında bulunan Oğlaktepe köyü ile Aydoğdu köyü arasında “Kırtıl” Tımarı adıyla bir yer olup o tımarın sahipleri olduklarından dolayıdır. Hazret 1847

⁴ Nakşibendi Tarikatının Halidiye koluna mensuptur. Nakşibendi Tarikati Buharalı Muhammed Bahaüddin Nakşibendi (1218-1389) tarafından kurulmuştur. Bu tarikat 3 koldan Hz. Muhammed (s.a.v.) son bulur. 1. Kol: Hz. Ali (k.v.), İmam Hüseyin (r.a.), Zeynel Abidin (k.s.), İmam Muhammed Bakır, Cafer Sâdik (k.s.)’dir. 2. Kol: Hz. Ebu Bekir (r.a.) Selman Farisi (r.a.), Kasım B. Muhammed Cafer Sâdik, Ebu Yezit Bistami, Ebu Hasan Harkani, Ebu Ali Farimedi. 3. Kol: Hz. Ali, Hasan Basri, Habib Acemi, Dâvud-ı Taî, Maruf Kerhi, Seriy Sakatı, Cüneyd-i Bağdadi, Ebu Ali Rudbari, Ebu Ali Kâtip, Ebu Osman Mağribi, Ebu Kasım Kürkani, Ebu Ali Ferimedi. Silsile, günümüze kadar böylece uzanmaktadır. Nakşibendilik Ahrariye, Cemiye, Kasaniye, Mazhariye. Muradiye, Müceddidiye, Naciye ve Halidiye kollarına ayrılmıştır. Nakşibendi tarikatının Halidiye kolu XIX. yy’da Ziyaeddin Halid (k.s.) Hz.’leri tarafından kurulmuş olup, Nakşibendi tarihinin en yaygın koludur. Halidi kolunun Erzincan kol başı Sâmi (k.s.) Hazretleri olup bu kol aşığıdaki sıraya göre devam etmiş, günümüze kadar ulaşmıştır. - Muhammed Sâmi-i Erzincani (k.s.) - Muhammed Beşir-i Erzincani (k.s.) - Dede Paşa Bayburdi (k.s.) - Abdurrahim Reyhan (k.s.) Bkz. (Tuygun 1997: 5).

yılında Erzincan'ın Selüke (Yeşilçay) köyünde dünyaya teşrif buyurmuşlardır. Asıl adı Muhammed ikinci adı Sâmi'dir(Tuygun, 1997: 6).

Pir-i Sâmi Hazretleri ilköğrenimini köyünde yapmış; köyün hocasından Kur' an öğrenmiştir. Sonradan eski hükümet medresesinde Arapça ve Farsça öğrenerek tahsiline devam etmek için İstanbul'a gitmiştir. Fatih medresesinde akli ve nakli ilimler tahsilini yaptıktan sonra da, Müderrislik icazetini alarak memleketi Erzincan' a dönmüştür. Yeni adı Karakaya eskiadı Keleriç olan köyde imamlik yapmaya başlamıştır(Dumlu, 1994: 161).

Pir-i Sâmi Efendi'nin hayatında önemli bir yer tutan Şeyh Abdurrahman-ı Taği ile tanışması, Hınıs'ta öğretmenlik yaptığı döneme denk gelmektedir. Bu tanışmanın ne şekilde yapıldığıyla ilgili kaynaklarda dört rivayet bulunmaktadır. Bunlardan biri Abdurrahman-ı Taği'nin Hınıs'a geldiği ve orada bir sohbet yaptığı, Pir-i Sâmi'nin de bu sohbetten etkilendiği ve akabinde tanıştıkları şeklindedir(Aslan, 2018: 101).

Abdurrahman-ı Taği hazretleri Sâmi efendiyi dergâhına kabul ettiğinde dergâhta tam kırk yedi tane icazetli hoca vardı. Kısa bir sürede halife olarak icazet alması dergâhta bulunan diğer hocaların durumdan rahatsız olmasına neden olur. Hocaların rahatsız olduğunu fark eden Efendi Hazretleri hocaları yanına çağırıp, "Sizler diyorsunuz ki bizler yıllardır bu kapıdayız lakin bizler Nakşî halifesi olmadık. "Bakın efendiler Erzincanlı Hocanın gönül sobası buraya geldiğinde zâten doluydu. Biz sadece o dolu sobayı tutuşturduk"(Tuygun, 2004: 100)diye cevap verir.

1912 yılında vefat eden Pir-iSâmi Hazretleri binlerce talebe yetiştirir.⁵Vefatından bir yıl sonra sevenleri tarafından üç pencereci ahşaptan türbe yapılmıştır. Kırtıoğlu dergâhı ve camii 1939 yılında meydana gelen depreme kadar kalmıştır. 1939 yılında meydana gelen depreme

⁵ Bu talebelerden birisi olan Tüfekçizade Salih Baba'nın (D.1846-Ö.1907) mezarı Pir-i Sâmi Hazretlerinin kabrinin bulunduğu mezarlıktadır. Mezarının yanı başında bulunan levhada ; "Erzincan'da doğdu. Tüfekçigil ailesinden Mustafa isminde imamlik yapan bir zâtın oğludur. Salih Baba Nakşi Şeyhi 1-olan Pir-i Sâmi Hazretleri'ne tahminen 1890'lı yıllarda intisap etmiştir. Dergâhta üstatların gazellerinin, kasidelerinin okunduğu bir gün ihvanlardan Aktar İbrahim Ağa söz alarak Pir-i Sâmi Hazretlerine hitaben derki, Efendim bizim kolun büyüklerinden birileri de yazsaydı da bizde onları dile getirseydik. Bu sözler üzerine Pir-i Sâmi Hazretleri, bu bir himmet ve zuhurat işidir, bu şiirleri bizim Salih'te söyler ve arka tarafta oturan Salih ustayı işaret ederek söyle Salih der. Bu emir üzerine söylemeye başlayan Salih, o anda "Fena" ya kavuşur. Şeyhin yeter buyurmasına müteakiben Salih susar. Vehbi hal ve ilimle söylemiş olduğu bu şiirleri yazılarak, "Salih Baba Divanı" isimli eser ortaya çıkar." yazılıdır.

tüm Erzincan yerle bir olduğu gibi Kırtıloğlu dergâhı da yıkılır. Dergâhta bulunan üç bin kitaplık büyük kütüphane ise depremde yok olmuştur(Tuygun, 1997: 25).

Erzincan Belediyesinin tahsis ettiği arsa üzerine “Terzibaba Mezarlığını Koruma ve Geliştirme Derneği” tarafından Piri Sâmi Hazretleri Türbesi ve Camisi, Kurban Bayramı’nın birinci gününde (1 Eylül 2017 Cuma Günü) camide kılınan ilk Cuma namazı ile ibadete açılmıştır.

Piri Sâmi Hazretleri Türbesine yapılan ziyaretlerin içeriğine bakıldığında ilk olarak saygı ve dua amaçlı yapıldığı görülür. Bunu çeşitli dilek ve istekler takip etmektedir. Terzibaba Hazretleri gibi Piri Sâmi Hazretleride Erzincan insanın gönlünde yer edinmiş bir mana insanıdır ve yapılan ziyaretler, Terzibaba Hazretlerinde olduğu gibi mübarek günlerde gerçekleştirilmektedir. Ziyaret yerindeki uygulamalar, türbe içinde namaz kılmak ve evliya mezarı başında dua etmekten ibarettir. Türbede mum/buhur yakmak, pencere parmaklıklarına bez bağlamak ya da evliya mezarı etrafında dönme gibi pratiklerin yapılmadığı ifade edilmektedir(K.K 3).

3.3. Sultan Melik Türbesi

Sultan Melik Alparslan’ın, Anadolu’nun fethine tayin ettiği önemli komutanlarından birisidir. Kendisine verilen bu kutsal görev ile Erzincan, Kemah, Divriği, şehir ve bölgelerini 1070-1080 seneleri arasında fethetmiş ve Mengücek Beyliğini kurmuştur. Halk arasında (Sultan Melik) diye bilinmektedir. Türbesi Kemah İlçesine 1 kilometre uzaklıkta Fırat üzerindeki asma köprüyü geçince yolun hemen solunda yer almaktadır. Türbe tuğladan yapılmıştır ve sekiz köşelidir. Türbenin iç kısmı iki katlıdır. Üst katı ibadet yapılması için bölünmüş olup, küçük bir mescidi andırmaktadır.

Türbenin kitabesinde, “El merhum, es said, eş şehit, el gazi” (Rahmetli, kutlu, şehit ve gazi) yazmaktadır. Giriş kapısının altında bulunan bir kapıdan merdivenle mumyalığa inilmektedir.Mumyalığın üzerinde de iki satırlık Farsça bir kitabe bulunmaktadır:

“Dünya durdukça o Mengücek Sultan tarafından aydınlatılacaktır.”

Arapça kitabede ise, Behramşah’ın Kılıç Aslan’ın kızlarından birisi ile evlenmiş olduğu belirtilmiştir. Türbenin içerisi sade bir görünüme sahip olmakla birlikte oldukça basıktır.

Melik Gazi'nin mumyası üzerinde bir takım bozulmaların meydana geldiği gözlemlenmiştir. Bu durumda bize mumyalık bölmenin zaman zaman açılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Ali Kemali, yayımladığı Erzincan kitabında, Kemah ve çevresindeki Mengüceklî yapılarını tanıtırken Sultan Mengücek Gazi'ye nispet edilen türbe ve mumyayla ilgili gözlemlerini şöyle dile getirmektedir:

“Sultan Melik Türbesi dikkate şayandır. Cehalet ve istismar düşünceleri bu güzel türbenin önünü, alçak ve kerpiç yığınınan kapatmıştır. Bu damın bir tarafından türbenin zeminliğine açtıkları dar ve alçak bir delikten mumyaya giriyorlar. Tabutunun ayak cihetinde sureti mahsusa da açtırılmış bir delikten Sultan Melik'in mübarek ayağı,gelen ziyaretçilere gösterilmektedir”(Kemali, 2013: 276).

Sultan Melik adıyla anılan bu zâtın vefat olayını, Tahsin Yahyaoğlu'nun “Selçuklular'da Mumya” başlıklı yazısından aktaralım.

“Emir Mengücek Bey'in torunlarından Ahmed Şah'ın, Divriği'de yaptırdığı caminin kitabesinde Mengücek Bey'den “EşşehidMengücek Gazi” diye bahsedilmekte ve o bir savaşta şehit olmuş gibi gösterilmekte ise de, şehitliği, suda boğulmuş olmasından ileri gelmektedir. Bugün Kemah'ta, hala ağızlarda dolaşan kuvvetli bir rivayete göre, Sultan Melik, çok zaman yaptığı gibi, bir gün atı ile kaleden inmiş ve atını nehre sürmüştür. Nehrin ortasında kalan Sultan Melik, atı ile beraber suda sürüklenmiştir. Bütün kurtarma çabalarına rağmen, o kahraman adam boğulmuş ve cesedi, Karasu'yun sahilinde bulunmuştur”(Yayhaoğlu, 1966: 72).

Sultan Melik Türbesi, gerek Erzincan gerek çevre iller, gerekse de yurt dışından dikkate değer bir şekilde ziyaretçi çekmektedir. Türbe içerisine küçük bir kapıdan eğilerek girilir. Bunun nedeni ise Mengücek Gazi'nin şahsına gösterilen sevgi ve saygının, onun Türk- İslam davası uğruna göstermiş olduğu büyük yararlıklardan kaynaklanmaktadır. Türbenin dikkat çeken en önemli yanı her türlü mezhep unsurunca ziyaret ediliyor olmasıdır ki bu durum, birlik ve beraberliğin en güzel göstergesidir.

Kemah ilçe Merkez Halk Kütüphanesi müdürü Hüseyin Telli'den almış olduğumuz bilgiye göre, türbede cam bir fanus içinde mumyalanmış bir vaziyette üstü açık olan Sultan Melik'in cenazesi tahrip olmasın diye yeşil bir örtü ile örtülmüştür. Ziyaret yerinde görülen

uygulama ve pratiklere bakıldığında ilk olarak mum yakma pratiği görülmektedir. Bunu türbe duvarına taş yapıştırma, hastalıktan kurtulmak amacıyla elbiseden bir barça koyma, çocuk sahibi olma, çeşitli ruhsal hastalıklar, konuşamayan çocukların ağızlarına türbe duvarından alınan bir miktar toprak koyma takip etmektedir. Ayrıca yağmurun yağmadığı dönemlerde cenazelik Fırat Nehri'ne indirilir, yağmur duası yapılır. Tüm bu uygulama ve pratikler günümüzde yasaklanmıştır(K.K 4). Lakin Sultan Melik'in hemen yanında bulunan Behram Şah Türbesinin kenarlarında mum kalıntılarına rastlanılmıştır.

3.4. Hıdır Abdal Sultan Türbesi

Ziyaret yeri Kemaliye'nin Ocak köyündedir. Köybağlı olduğu ilçe merkezine 15 kilometre, Erzincan şehir merkezine ise 102 kilometredir. Köy halkı içerisinde, kuşaktan kuşağa aktararak, bugüne kadar gelen bilgileri tamamlayan “Türbe ve Kitabe Taşı” ile “Şecere”, Hıdır Abdal'ın Sülale-i Pak'a (Hz. Muhammed soyuna) ulaştığını kanıtlayan iki adet belge bulunmaktadır. Bu belgelerden biri olan “Kitabe Taşı” türbenin kuzey kısmında bulunmak ile birlikte; “Lâ ilahe İllallah Muhammed'ün Resulüllah, Sülale-i Pak Karaca Ahmed evlatlarından Es -Seyyid Hıdır Abdal. Sene 675” ifadesi yazılıdır.

Yaklaşık kırk metrekarelik bir alanda kurulan türbenin ilk olarak hangi tarihte ve kim tarafından yapıldığını belirleyen herhangi bir işaret yoktur. “İçten dört kemerli bir kubbe ve sekizgen bir gövde üzerinde yapılmıştır. En yüksek noktasında Arapça “Allah” yazılı bir âlemi bulunan sekiz köşeli kubbenin karakteristik özelliği de parke biçiminde kesilmiş taşlarla işlenmiş olmasıdır. Türbenin kubbe bölümleri dışındaki üst damına, rutubetin ve su sızıntılarının yapacağı tahribatı önlemek için 1986 yılında kurşun levhalar ile kapatılmıştır”(Şimşek, 1993: 153).

Türbeye, kemerli ve kenarları taş sütunlarıyla kaplanmış bir kapıdan girilir. Dar ve uzun olan bir koridorun sol tarafında, dileyen ziyaretçilerin namaz kılıp ibadet etmeleri için ayrılan mescit bulunmaktadır. Bu mescide ziyaretçi, türbede yatan zâta saygının simgesi olarak, eğilip gireceği kadar küçük bir kapıdan girer.

Türbe içerisinde okunan iki adet onarım belgesi mevcuttur. İlk belgede;

“Maşallah.

Sebeb-i tamir bina el-fakir Esseyid Ali Efendi. Sene:1295 Recep 8” yazısı okunmaktadır. Bu yazıdan anlaşıldığı üzere türbe binasının, Hıdır Abdal soyundan olduğu (seyyid) sözcüğünden anlaşılan Ali Efendi adında bir kişi tarafından 1295 (1879) yılında, Arabî aylarının yedincisi Recep ayında onarılmış olduğunu görmekteyiz. Ali Efendi’nin 1879’da yaptırdığı onarım sayesinde türbe uzun süre ayakta durabilmiş ve hiçbir onarım görmeden 1958 yılına kadar gelmiştir. Ancak ilk onarımdan o tarihe kadar geçen seksen yıl içinde bir hayli yıpranmış olan türbe, özellikle 1939 Erzincan depremi nedeniyle duvarlarında ve kubbe bölümünde çatlaklar meydana gelmiştir. 1958 yılında türbe Ali Rıza Şimşek tarafından hiçbir mali yardım alınmadan tekrar onarılmıştır(Şimşek, 1993: 157).

Yaşamını Türklük ve İslam uğruna adanmış olan ulu dervişler zinciri halkasında yer alan Hıdır Abdal Sultan’ın birde zaviyesi vardı. Kendi adı ile anılan bu zaviye, yüzyıllar boyu hizmet veren, geniş bir görüş açısına sahip, yüksek bir tepe üzerinde şimdiki adıyla Ocak Köyü’nde kurulmuştur. Kurulan bu zaviye, Selçuklu ve Osmanlı döneminde uygulanan vergi bağışından yararlanmış, gelip gidene hizmet vermiştir. Eski insanlar Hıdır Abdal Zaviyesi deyiminden çok “Hıdır Abdal Ocağı” deyimini kullandıkları köye, hayvan sırtında bir çok akıl hastasının geldiğini, burada bir süre kaldıktan sonra sağlığına kavuşup köyelerine gittiklerini, bir sonraki yıl ise adak kurbanları ile ziyaretlerini yenilediklerini anlatırlar. Konu ile ilişkili olarak “Kendinden deliye Hıdır Abdal’lı neylesin” şeklinde söylenmiş bir deyiş de bugün halk arasında kullanılmaktadır(Şimşek, 1993: 91).

Hıdır Abdal Sultan Zaviyesi’nin varlığı padişah fermanlarıyla da onaylanmıştır. Divan-ı hat olarak bilinen bir yazı türü ile kaleme alınmış mevcut fermanları, düzenleme tarihi ve fermanda tuğrası bulunan padişahlar dönemi itibariyle aşağıya alıyoruz.

Tablo 1. Tablo Adı???

Ferman No	Belge No	Düzenleme Tarihi Hicri Miladi	Padişah Dönemi
1	6	1178 - 1763	III. Mustafa (1757-1774)
2	7	1237 - 1822	II. Mahmud (1808-1839)
3	1	1268 - 1853	Abdülmeccid (1839-1861)
4	2	1290 - 1875	Abdülaziz (1861-1876)
5	3	1290 - 1875	Abdülaziz (1861-1876)

6	4	1290 - 1875	Abdülaziz (1861-1876)
7	5	1290 - 1875	Abdülaziz (1861-1876)
8	8	1304 - 1888	II. Abdülhamit (1876-1909)

Hıdır Abdal Sultan, özellikle alevi-Bektaşî inanç kesimi arasında önemli bir değere sahiptir. Dertlerine şifa arayan hastalar, çocuğu olmayan kimseler, oğlunun askerden sağ salim gelmesini dileyenler, başarıya erişmek için emek sarf edenler, ruhsal bunalım içerisinde olan hastalar, ziyaret yerine gidip dua ederler. Genellikle kadınlar gider dua ederler. Erkekler bu konuda pek fazla etkin değillerdir. Duadan sonra evden hamurdan yapılan lokma, türbe etrafında olan kişilere dağıtılır. Akabinde duaların kabulü için bir tane de mum yakılır.

Ziyaret yerine hem çevre illerden hem de bulunduğu bölgeden birçok insan gelir. Ziyaret yerine gidemeyen ziyaretçiler, kendi evlerinde onu anarak dua eder yine lokmasını dağıtır. Aynı zamanda evi bir güzel temizler. Evde bulunan herkes abdest dediğimiz gusül abdestini alır. Daha sonra da bir oda da ışığı kapatıp mum yakarlar. Dua eden kimse o odaya bir gün boyunca giremez(K.K 5).

Adak kurbanı en çok Temmuz-Ekim ayları arasında kesilir. Kurban köy halkına çiğ olarak, ya da pişirilerek dağıtılır. Bu tercih kurban sahibine aittir. Pişirilerek dağıtım, çoğunlukla bulgurla karışık etli pilav şeklinde olur. Şayet dağıtım çiğ olarak yapılacaksa, derisi ve iç organları temizlenmiş gövdeyi, iki kişi tutarak dağıtım odasına alır. Gövde, önceden yapılan bir liste uyarınca köyde kaç hane varsa o kadar parçaya ayrılır. Dağıtım odasına görevlilerden başkası giremez. Lokmalarını almaya gelenler dışarıda beklerler. Dağıtım işi, ad okunarak küçük pencereden uzatılan kurban paylarının verilmesiyle yerine getirilir. Adı okunanlardan orada bulunmayanların payları da, kendilerine verilmek üzere, bulunan yakın komşuları ile yollanır(Şimşek, 1993: 171-172).

Oldukça yoğun ziyaret akınına uğrayan türbe, yukarıda tasvir ettiğimiz gibi pek çok dilek ve amaçla ziyaret edilmektedir. Ancak bu yerle temas geçmek için belirli pratiklerin yerine getirilmesi lazımdır. Çünkü kutsal kabul edilen yatır ile doğrudan temas kurmak zordur. Bu sebeple de ziyaret yerlerinde birtakım usul ve davranışlar bulunmaktadır. Çoğu ziyaret yerinde olduğu gibi bu ziyaret yerinde de gönülden inanmak ziyaretin ilk aşamasıdır. Tüm bunların neticesinde, halkın maneviyatında Allah dostu olarak kabul görmüş Hıdır Sultan

Abdal'a yapılan dua, mum yakma, namaz kılop dua etme türünden uygulamaların kutsalla temas amacına yönelik olduğunu söyleyebiliriz.

Âşık Davut Sulari'nin Hıdır Abdal Sultan" için söylediği nefesinden iki dörtlüğü aşağıya alıyoruz.

Ey gafiller, duyun idrak eyleyin

Hıdır Abdal gibi er var Ocak'ta

Nedir, dağda, taşta dolanırsınız

Hıdır Abdal gibi er var Ocak'ta

Ocak dedikleri Aşutka üstü

Gerçeğin serili duruyor postu

Muhammed'in canı, Ali'nin dostu

Hıdır Abdal gibi er var Ocak'ta(şimşek, 1993: 151).

Köyün tam orta yerinde, kalın ve yüksek duvarların çevirdiği büyük bir alan içinde bulunan Türbe ve misafirhane (konukevi), çorbalılık-şömine binaları ile adak kurbanlarının kesilip dağıtıldığı bölümlerden oluşur(şimşek, 1993). Toplumsal birlik ve beraberliği sağlama amacına yönelik bu alanda, her yıl Ağustos ayının ilk haftası şenlikler yapılır. Yapılan bu şenliklere birçok sivil toplum kuruluşlarının katılmasının yanı sıra devlet erkânı da katılmaktadır(K.K 4).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüz modern hayatında ziyaret yerlerine gitme oranı hızla düşmektedir. Bunun en temel nedeni gelişen teknoloji ve eğitim seviyesinin yüksek olmasıdır. Ziyaret yerleri genel olarak değerlendirildiğinde yöre halkının buralara gitme nedenleri arasında ilk sırayı çocuksuzluk, ruhsal hastalıklar almaktadır. Bunu diğer dilek ve istekler takip etmektedir. İnsanoğlu yaratılışından günümüze kadar olan süreçte vücudunda meydana gelen çeşitli rahatsızları bertaraf etmeye çalışmış akabinde ise çeşitli yollara başvurmuştur. Bunun günümüz yansımaları olan ziyaret yerleri genellikle tıbbın çare olamadığı durumlarda tercih edilmektedir.

Kaynaklarını İşlam veya İşlam öncesi eski Türk inanç sistemlerine kadar götürebildiğimiz halk inanmaları, şüphesiz bize kültürümüzün mirasıdır. Yukarıda yer

verdiğimiz ziyaret yerlerinin bir kısmına yapılan ziyaretlerin saygı, hürmet ve dua amaçlı olduğunu belirtmiştik. Bunun nedeni ise, Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli faydalar sağlayan, halk tarafından Horasan Erenleri olarak adlandırılan, hem alp hem de eren özelliğine sahip kişilere duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır. Şüphesiz Anadolu insanı bu kişileri unutmamış onlara ayrı bir değer vererek korumuştur.

Kaynaklarını İslam öncesi eski Türk inanç unsurlarına dayandırdığımız halk inanmaları, değişim-dönüşüm içerisine girerek günümüz modern hayatında yaşamaktadırlar. Halk tarafından mensup olduğu dinin içerisine o dine aitmiş gibi yerleştiren bir takım uygulama ve pratikler, şüphesiz İslam dininin kesin olarak yasakladığı şeylerdir. Bizim buradaki amacımız, Cumhuriyet döneminin en acı doğal afetlerini yaşayan Erzincan ilinin kültürel mirasına değinmek, türbe ve ziyaret yerlerinin halk üstündeki etkisini dile getirmektir. Keza kültürün sözel mirasçıları olarak adlandırılan kaynak kişilerce kuşaktan kuşağa aktarılan bu bilgiler, İlin konumu göz önüne alındığında ya unutulmakta ya da kendileri ile birlikte toprağa karışmaktadır.

KAYNAKÇA

Albayrak, N. (2011), Terzibaba, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 40, ss.521-522), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Albayrak, N. (1983), *Folklorumuz ve Erzincan*, Ermat Yayıncılık, Erzincan.

Arslan, Ö. (2018), Erzincan'da Tasavvuf Kültürü ve Nakşibendilik, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan.

Aşçı İbrahim Dede, Aşçı Dede'nin Hatıraları (haz. Mustafa Koç – Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2006,

- Dumlu, A. (1999), *Erzincan'da İz Bırakanlar*, [Yayın yeri yok], [Yayınevi yok].
- Erzincan İl Yıllığı, (1990), Her Yönüyle Erzincan, Erzincan Valiliği Yayınları, Ankara
- Kemali, A. (2013), *Erzincan*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kozan, A. (2012), Sözlü ve Yazılı Tarihe Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. S. 61, 313-336
- Miroğlu, İ. (1995), Erzincan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 11, ss.318-321), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Özgüç, T. (1966), *Altuntepe (Mimarlık Anıtları ve Duvar Resimleri)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özköse, K. (2003), Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: VII / 1, s. 249-279 Haziran, Sivas.
- Şimşek, M. (1993), *Hıdır Abdal Sultan Ocağı*, Anadolu Matbaacılık, İstanbul.
- Tuygun, Ü. (1997), *Piri Sami Hazretlerinin Hayatı ve Sohbetleri*, Kervan Yayınları, İstanbul.
- Tuygun, Ü. (2004), *Erzincan'ın Manevi Mimarları*, Kervan Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, S. (1997), Hâlididiye, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 15, ss.296-299), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Yahyaoglu, T. (1966), *Selçuklar'da Mumya*, Hayat Tarih Mecmuası (Cilt 1 Sayı 2), Tifdruk Matbaacılık, İstanbul.
- K.K 1: Ali Akdemir, Erzincan/Merkez, 27 Yaşında, Okuryazar, Serbest Meslek.
- K.K 2: Rahime Toprak, Üzümlü/Bayırbağ köyü, 78 Yaşında, Okuryazar, Ev Hanımı.
- K.K 3: Necla Türkoğlu, Erzincan/Merkez, 42 Yaşında, Okuryazar, Muhasebeci.
- K.K 4: Hüseyin Telli, Erzincan/Kemah, 45 Yaşında, Okuryazar, İlçe Halk Kütüphanesi Müdürü.
- K. K 5: Abdülkerim Kanaş, Erzincan/Merkez, 60 Yaşında, Okuryazar, Emekli Zabıt Kâtibi.

Fotoğraflar

Terzibaba Hazretleri Türbesi (Kurban Bayramı Arifesi)

Terzibaba Hazretleri Türbe Girişi

Piri Sami Hazretleri Türbe Kapısı

Kemah Sultan Melik Türbe Kapısı